

ECZACILIĞIN GELECEĞİ

Levent ÜSTÜNES

Eczacılık, tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eski, kadim ve kutsal bir sağlık mesleğidir. Eczacılar, çağlar boyu hastaya daha etkin sağlık hizmeti sunulması ve sağlığın geliştirilmesi için çalışan ilaç uzmanları olmuşlardır. Günümüzde de eczacılar mesleki bilgilerini reçete hazırlamak ve hastaya sunmak, ilaçların ve dozların doğruluğunu güvence altına almak, zararlı ilaç etkileşimlerini önlemek, hastalara ilaçlarının güvenli ve uygun kullanımı konusunda danışmanlık yapmak için kullanırlar.

Eczacı, aldığı eğitimin niteliği gereği ilaçların kimyasal, biyolojik ve fiziksel özelliklerinin yanı sıra üretim ve kullanımları dahil, başka bir meslek insanında bulunmayan çok özel niteliklere sahip bir uzman konumundadır. Sağlık ekibinin diğer üyeleri, belirli bir hasta için en iyi sonuçları ve yaşam kalitesini sağlayan ilaçları seçmek ve uygulamak konusunda eczacıya güvenirlir. Eczacı, ilaç hazırlar, hastanede hasta ziyaretlerine katılır, enfeksiyonların yayılmasını azaltmak için çalışır, bilimsel ve klinik araştırmalarda yer alır. Günümüzde eczacılar belirli bir hasta popülasyonuna veya hastalık

durumuna (ör., diyabet, kalp hastalığı, astım, HIV ve ağrı yönetimi) odaklanabilir. Özetle, eczacılık tarih boyunca insanların daha iyi ve daha sağlıklı yaşamalarına yardımcı olan kadim bir meslektir.

COVID-19 pandemisi serbest eczanelerin, birinci basamak sağlık hizmet sunucusu olarak toplum sağlığı açısından önemini ve vazgeçilmezliğini küresel ölçekte gözler önüne sermiştir. COVID-19 pandemisi boyunca hemen hemen tüm iş yerleri kepenklerini indirmişken, eczaneler sağlık hizmeti sunumunda tüm topluma en ön cephede fedakarca sağlık hizmeti sunmayı kesintisiz olarak sürdürmüşlerdir. Türkiye’de 11 Mart 2022 tarihi itibarıyla toplam 76 serbest eczacının COVID-19 nedeniyle topluma eczacılık hizmeti sunarken yaşamını kaybettiği bildirilmiştir. Sağlık Bakanlığı da 10 Şubat 2022 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan "Sağlık Hizmet Sunucularının Basamaklandırılmasına Dair Yönetmelik" uyarınca serbest faaliyet gösteren eczaneleri “birinci basamak sağlık hizmet sunucusu” olarak tanımlamıştır. Bu nedenle, eczaneler için serbest meslek vurgusunu ön plana çıkaran

“serbest eczane ve serbest eczacılık” terimleri yerine, günümüzde eczanelerin birinci basamak sağlık hizmet sunumundaki önem ve vazgeçilmezliklerini vurgulayan “toplum eczanesi ve toplum eczacılığı” terimlerinin kullanılması ve mevzuatın buna göre değiştirilmesi ülkemizde eczacılık mesleğinin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu, mesleğin tüm bileşenleri tarafından en önemli temel hedef olarak benimsenmeli ve eczacılık mesleğinin evrilmekte olduğu yakın gelecek için bir temel oluşturmalıdır.

Eczacılığın geleceğini görebilmek için düşünmeye eczacılık hizmetini alanlardan başlamak ve günümüzde sağlık yolculuğunun nasıl bir değişime uğramakta olduğunu gözden geçirmek bir zorunluluktur. Günümüzde teknoloji her yerededir ve giderek sağlık sistemlerinin ve içinde yaşadığımız evlerimizin daha bütünleşik bir parçası haline gelmektedir. Eczanelerin operasyonel ve müşteri uygulamalarının daha teknolojik bir hale geleceği gerçeğini hesaba katarsak, yakın gelecekte daha fazla sağlık hizmetinin hastanın kendi evinin konforunda gerçekleşmesi çok muhtemeldir. Gelecekte toplum eczacıları, hastalarını kendi sağlıkları konusunda proaktif olmaları için güçlendirmek amacıyla, hastalıkların tedavisi kadar hastalıklardan korunma konusuna da odaklanacaklardır. Eczacılar, sağlıklı davranışları teşvik edecek ve hastalıklardan korunma konusunda

rehberlik sağlayacak, hastaların mevcut durumlarını yönetmelerine yardımcı olacak ve ilerleyen yaşlarında onlara destek olacaklardır.

Bu gerçek, toplum eczanesi ve toplum eczacısının günümüz standartlarına göre tanımlanan görevlerinin yakın gelecekte bütünüyle farklılaşacağına, hatta bugünkü görevlerle karşılaştırıldığında tanınmayacak hale geleceğine işaret etmektedir. COVID-19 pandemisi boyunca toplumların dijital yaşam konusunda yaşadıkları ve kazandıkları devasa deneyimler toplumsal yaşamı derinden etkilemiştir. Pandemi sonrasında telefarmasi dahil tele sağlık ve sanal sağlık hizmetlerinin tedavi ve koruyucu sağlık hizmetlerinde giderek daha fazla ve daha etkili bir şekilde yer alacağı açıkça görülmektedir. Tüm bu gelişmelerin ve ulusal sağlık sistemlerinin hızla değişen ihtiyaçlarının, geleneksel **eczane modelinin farklılaşmasına** ve sağlık profesyonelleri arasında değişen koşulların dayattığı **yeni bir görev dağılımına** yol açması kaçınılmazdır. Bu yeni görev dağılımı eczacılık mesleğini köklü bir şekilde etkileyecektir.

Günümüzün sağlık ekosisteminde, eczacı güvenilir, kritik ve çoğu zaman yeterince kullanılmayan nitelikli ve çok yönlü bir işgücü kaynağıdır. Hızla gelişen dünyada eczanelerde **etkinleştirici teknolojilerin kullanımı** arttıkça, eczacıların kendilerini mesleki olarak bir kavşakta bulmaları kaçınılmaz hale gelecektir. **Etkinleştirici**

teknoloji, bir kullanıcının veya kültürün yeteneklerinde radikal bir değişim yaratmak için uygulanabilen bir buluş veya yeniliktir. Etkinleştirici teknolojiler, tek başına veya ilişkili teknolojilerle birlikte kullanıcının, ürünün veya sürecin performansını ve kabiliyetlerini artırmaya yönelik araçlar sağlayan ekipman ve/veya metodolojilerdir. Etkinleştirici bir teknoloji, **mevcut durumu kökten iyileştirme veya olumlu yönde değiştirme kabiliyetine** sahiptir. Sonuçta, çok uzak olmayan bir gelecekte, robotlar muhtemelen hastalara ilaç dağıtacak, 3D yazıcılar kişiye özel kombine ilaçları yazdırabilecek ve yazılım algoritmaları çoğu klinik düzenlemeyi başarıyla yapabilir duruma gelecektir.

Bugün pek çok eczanede kullanılmakta olan modası geçmiş teknolojiler, eczacıları perde arkasında, hasta bakım ekibinin geri kalanıyla yavaş ve kesintili bir iletişim kurmaya zorlamaktadır. Mevcut serbest eczane çalışma ortamı, eczacıları yapmak üzere eğitildikleri karmaşık karar verme ve hasta bakımı ile dengelemek yerine, ilaçları doğrulamak, reçete hazırlarken sağlık uygulama tebliği ile boğuşmak ve bürokratik işlerle uğraşmak gibi nispeten sıradan görevlere itmiştir. Aslında, günümüzün aşırı yüklü duruma gelen sağlık sistemi göz önüne alındığında, hastaların temel ihtiyacı, aldıkları nitelikli eğitimi **en üst performansla icra eden toplum eczacılarıdır**. Gerçekten de bir

toplum eczanesinin gerçek katma değeri, orada çalışan **eczacılar** ve etkinleştirici teknolojiler, bu uzmanların hastalarına daha fazla zaman ayırmasını sağlayabilir. Eczanede görev yapan yüksek nitelikli eczacılar, hasta bakımını büyük ölçüde iyileştirebilecek bilgilere sahiptir. Ancak bunun gerçekleşmesinin olmazsa olmaz koşulu, bilgiyi hastayla paylaşmak için zaman ve fırsatlarının olması ve **sağlık sistemindeki görev tanımlarının açık ve net olmasıdır**.

Eczanelere etkinleştirici teknolojilerin girmesi, eczacıların hastaların bakımına daha fazla yardımcı olmalarını, iş tatminlerinin artmasını ve hasta için sağlık sonuçlarını iyileştirme yetkinliklerinin kilidini açacaktır. Yakın gelecekte gelişen bu teknolojilerle, eczacılar hasta bakım ekibinin vazgeçilmez ve tam üyesi olacaklardır.

Teknoloji destekli toplum eczanelerinde eczacılar hastalarına mümkün olan en kaliteli sağlık hizmetini sunabilmelerine yardımcı olacak **mesleki ekipman, donanım ve yazılımlara** sahip olacaklardır. Etkinleştirici teknolojiler toplum eczacısını işlev dışı bırakarak otomatikleştirmeyecek, bunun tam aksine, eczacının görevlerini yapmasına yardımcı olacak ve ona hastalarına sunacağı hizmet için zaman kazandıracak bir araç olarak işlev görecektir. Bu sayede, uygun şekilde kullanılan etkinleştirici teknolojiler, sağlık sistemi içinde, özellikle birinci basamakta

eczacı-hasta etkileşimini ön plana çıkaracaktır. Ayrıca, toplum eczaneleri hastaların sağlık sisteminde en kolay erişilebilecekleri birinci basamak sağlık hizmet sunucularıdır. Buralarda hizmet veren toplum eczacılarının, farmakoloji uzmanlıklarını doktorların ve hemşirelerin tıbbi uzmanlıklarıyla birleştirmeleri hastaların çok daha etkin ve nitelikli sağlık hizmeti almalarını sağlayacaktır.

Tarihsel gelişim süreci içinde serbest eczaneler toplum tarafından, ne yazık ki, **perakende ilaç satış ortamları** olarak algılanır hale gelmişler ve birinci basamaktaki görev tanımlarının net olarak yapılmaması bu süreçte eczacıların bakım ekibindeki rollerini haksız bir şekilde sorgulanır duruma getirmiştir. Geline nokta teknolojinin etkinleştirilmesi, eczacıların yetkinliklerinin zirvesinde çalışabilmeleri ve mükemmel hasta bakımı sunabilmeleri için onları özgürleştirmenin önemli bir parçasıdır. Bugün, eczacılık yeni bir teknolojik çağa girerken, sağlık sistemleri toplum eczanelerini bu yönde teşvik etmek ve onları hasta bakım ekibinin ayrılmaz bir parçası olarak hareket etmeleri için güçlendirme şansına sahiptir.

Gelecek vizyonu perspektifinden bakıldığında, bugün Türkiye’de eczacılığın ciddi sorunlar yaşadığı yadsınamaz bir

gerçektir. Bu sorunlar şu başlıklar altında özetlenebilir:

- Eczacılık uygulamasının tek alanda, ağırlıklı olarak toplum eczacılığı alanında yoğunlaşması,
- Ülke genelinde eczane sayısının doyum noktasına ulaşması ve eczanelerin yaşadığı ekonomik güçlükler,
- Hastane eczacılığına hak ettiği önem ve değerin verilmemesi,
- Yeni açılan eczacılık fakülteleri ve yeni mezun eczacı sayısındaki olağanüstü hızlı artış,
- İlaç endüstrisinde ve ulusal sağlık sisteminde eczacıların gereken ölçüde yer almaması,
- Eczacılık mesleğinin uygulama alanlarına ilişkin ulusal eczacılık uygulama standartlarının (görev, yetki ve sorumluluklar) ve uygulama kılavuzlarının hazırlanmamış olması,
- Eczacılık eğitiminde sağlık sisteminin ve toplumun ihtiyaçlarına göre eczacı yetiştirilmesinin önündeki engeller ve tüm bunların doğal bir sonucu olarak eczacının sağlık sisteminde diğer sağlık hizmet sunucuları ile işbirliğinin güçlü ve etkin olmaması (eczacının sağlık ekibi içindeki yeri).

Ülkemizde eczacılıkta yaşanmakta olan sorunların, yukarıda özetlenen mesleğin geleceğine ilişkin genel küresel beklenti ve

öngörüler çerçevesinde çözümlenmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında çözüm önerileri üç temel başlık altında toplanabilir:

1. Ulusal Eczacılık Meslek Uygulama Standartları ve Kılavuzlarının hazırlanması,
2. Ulusal Eczacılık Lisans Eğitimi Programı'nın ivedilikle bu standart ve kılavuzlara göre yeniden tanımlanması ve yapılandırılması
3. Aile Hekimliği Eczacılığı Uygulaması'nın başlatılması

Bu değişimin yaşama geçirilebilmesi noktasında **eczacılık lisans eğitimi**, eczacılık mesleğini ve topluma sunulan eczacılık hizmetlerinin geleceğini belirleyen en temel faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü toplum eczacıları, kamu ve özel sektörde çalışan hastane eczacıları, Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'nda (TİTCK) çalışan eczacılar, Sosyal Güvenlik Kurumunda (SGK) çalışan eczacılar, Türk Eczacılar Birliği (TEB) ve bölge eczacı odalarında yönetici olarak görev yapan eczacılar, seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) milletvekili olarak yasamaya katılan eczacılar ve nihayet geleceğin eczacılarını yetiştiren akademisyen eczacılar aynı eczacılık lisans eğitimini almaktadır. Bu nedenle eczacılık lisans eğitimi, kaçınılmaz olarak, eczacılık mesleğinin bugünü, yarını ve gelecekte alacağı

pozisyonlar bakımından **temel belirleyici süreç** olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumun ve dolayısıyla sağlık sisteminin eczacılık mesleğinden beklentilerinin karşılanabilmesi ve mesleğin yakın gelecekte evrileceği öngörülen küresel değişime ayak uydurabilmesi için eczacılık lisans eğitiminin aşağıda önerilen başlıklarda köklü bir dönüşüm sağlaması kaçınılmaz görülmektedir.

- Eczacılık lisans eğitimi hasta odaklı temel klinik eczacılık becerileri olan eczacılar yetiştirecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Öğrencilerin mutlaka mesleki gelişmeleri izleyebilecek ve uluslararası arenada mesleki etkileşime katılabilecek ve katkıda bulunabilecek derecede yabancı dil öğrenmeleri sağlanmalıdır.
- Eczacılık lisans eğitimi programı, hazırlanacak olan “Ulusal Eczacılık Meslek Uygulama Standartları”nın gerekliliklerini karşılamalıdır.
- Klinik uygulamalı dersler, birinci sınıftan başlamalı ve son sınıfa kadar artarak devam etmelidir.
- Öğrencilerin temel sağlık hizmetleri, halk sağlığı ve sağlık sistemi kavramlarını ilk yıllarda özümsemeleri sağlanmalıdır.
- Meslek derslerinin (ör., ilaç üretimi, kalite kontrol, AR-GE, farmakoloji, farmakoterapi, farmakognozi, farmasötik kimya, farmakogenetik, farmakogenomik)

uygulamaları mutlaka eczacı öğretim üyeleri tarafından verilmelidir.

- Klinik uygulama eğitimleri ve stajlar fakülteye bağlı hastane eczaneleri ve hastane klinikleri ile yine fakülteye bağlı **akredite toplum eczanelerinde** verilmelidir.
- Uygulamalı ve teorik eğitimler, mutlaka diğer sağlık meslek lisans öğrencileri (ör. doktor, diş hekimi, hemşire, vb) ile birlikte sağlık hizmet ekibinin üyeleri olarak bir takım ruhu oluşturacak şekilde düzenlenmelidir.
- Eczacılık meslek derslerini veren öğretim elemanları ve yardımcılarını sahadaki uygulamalarda mutlaka öğrencilerle birlikte bilfiil sahada olmalıdır.
- Sahada uygulamalı eğitim veren öğretim üye ve yardımcılarının öğrencilerinin başında yaptıkları tüm çalışma ve hizmetlerinin mutlaka akademik ilerlemelerine katkıda bulunması sağlanmalıdır.
- Eczacılık fakültelerinin ülkenin ihtiyacı olan ilaç üretimi (aşılar, biyobenzer ilaçlar dahil), AR-GE ve kalite kontrolunda görev yapabilecek nitelikli eczacılar yetiştirebilmesi için lisans eğitimi programında gereken gerçekçi ve sonuç alıcı düzenlemeler yapılmalıdır.

Eczacılık lisans eğitimi, ulusal sağlık sistemi ve toplumun değişen ihtiyaçları yönünden sürekli olarak dikkatle izlenmeli ve

eczacılık mesleği yönünden ortaya çıkan gelişmeler yakından izlenerek eğitim programında gereken güncellemeler ivedilikle yaşama geçirilmelidir. Buna önemli ve güncel bir örnek Birleşik Krallık'ta 2015 yılından beri başarıyla uygulanan **Aile Hekimliği Eczacılığı Uygulaması**'dır. Bu proje Birleşik Krallık'ta toplumsal bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkmış, ulusal sağlık sisteminden kaynaklanan reel talep yaygın ve geniş ölçekte eczacı istihdamı sağlamış ve eczacılık meleğinin saygınlığını artırmıştır.

Eczacılık, insan sağlık ve refahını yüceltmek şeklinde amacı tek, ancak farklı alanlarda değişik hizmet faaliyetleri olan kadim bir meslektir. Türkiye'de COVID-19 pandemisi sonrasında eczacılıkta hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Türkiye'de, özellikle eczacılık eğitiminde zorunlu olarak çok hızlı ve köklü değişikliklere gidilmesi bir zorunluluktur. Eczacılık alanında bu köklü değişikliklerin başarılabilmesi halinde eczacılık mesleğinin giderek etkinliğini yitirmesi kaçınılmazdır.

Eczacılığın evrildiği gelecek, toplum eczanelerinin, katma değer yaratan bir hizmet olan birinci basamakta doğrudan hasta bakımına odaklanması gerektiğine işaret etmektedir. Bu dönüşümü sağlama görevi büyük ölçüde eczacılık fakültelerimizindir. Son söz: Geleceği tahmin etmenin en iyi yolu onu yaratmaktır.